

3.19. The role and place of rural (green) tourism in the territorial development of Ukraine

Роль і місце сільського (зеленого) туризму у територіальному розвитку України

Стратегічний розвиток країни знаходиться у прямій залежності від розвитку її окремих територій, галузей та напрямів економіки, які на них розвиваються. Одним із перспективних напрямів сталого розвитку територій є сільський (зелений) туризм, який можна вважати альтернативним напрямом соціально-економічного розвитку територій країни з аграрною спеціалізацією, якою і є Україна. Тому, питання щодо територіального розвитку України на основі використання такого виду економічної діяльності як *сільський (зелений) туризм*, є *вкрай актуальним і потребує детального вивчення*.

Вагомий доробок у дослідження питання розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні внесли Жибак М. М., Христенко Г. М., Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С., Дуга В. О., Машіка Г. В., Пригара О. В., Палюх В. В., Грабар Н. С., Порока С. В., Мовчан І. С., Харченко В. О. та інші. Так, зокрема, науковці вказують, що «В умовах соціально-економічних, політичних, адміністративних трансформацій в Україні значної актуальності набуває проблема пошуку перспективних підходів до активізації розвитку сільських територіальних громад. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення добробуту громадян та сталого розвитку сільських територій є стимулювання розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму» – і резюмують, що «Розвиток сільського зеленого туризму сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем сільських територій, активізації сільських громад та особистих домашніх

господарств, використовуючи наявний капітал і перетворюючи його в ефективний фактор виробництва (Жибак, Христенко, 2021). «У сфері туризму в останнє десятиліття відбуваються істотні зміни, які відображають серйозні процеси соціально-економічних і політичних перетворень. Туризм став привабливою галуззю для підприємництва. Одним з перспективних напрямів туристичної діяльності є розвиток сільського, зеленого, гастрономічного та історико-культурного видів туризму і, відповідно, створених на їх базі туристичних продуктів» (Плотнікова та ін., 2022). «Процеси урбанізації та глобалізації останньої чверті минулого століття зробили сільський туризм актуальним та прибутковим видом діяльності, що міцно займає своє місце на світовому туристичному ринку. Світовий досвід показує, що розвиток сільського туризму може бути ефективним як із соціального, так і з економічного погляду» (Дуга, 2021). «Зелений туризм можна розглядати як невід'ємну частину всебічного соціального та економічного розвитку сільських територій і як засіб вирішення проблеми сільського населення, особливо зайнятості за допомогою туристичних підприємств. Як елемент підприємства зелений туризм відіграє значну роль не тільки у розвитку територіальних громад сільської місцевості але в розвитку області в цілому. Що позитивно впливатиме на туристичний імідж в цілому і буде приваблювати як вітчизняних так і іноземних туристів» (Машіка, Пригара, 2021). «Зелений туризм практично єдина галузь, яка на початковому етапі не вимагає інвестицій, великих вкладень, але може принести велику користь багатьом громадянам держави насамперед сільським жителям, оскільки розширює ринок збуту товарів та послуг, сприяє надходженню іноземної валюти, поліпшенню інфраструктури території, створенню нових робочих місць тощо» (Палюх та ін., 2021). «Сільський (зелений) туризм є одним із перспективних напрямів розвитку аграрного сектору економіки України та може стати поштовхом для розвитку малого та середнього бізнесу на селі. Його розвиток також сприятиме збереженню

культури і духовності українського народу, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про неї у світі. Також сільський (зелений) туризм є чи не єдиною можливістю вирішити соціально-економічні проблеми українського села, а саме подолати безробіття, зменшити міграційні процеси, підвищити рівень життя сільського населення тощо» (Мовчан, Харченко, 2018).

Метою дослідження є визначення ролі та значення сільського (зеленого) туризму у територіальному розвитку України.

Туристична галузь відіграє важливу роль у розвитку економіки та соціальної сфери України. Різноманіття природно-ресурсного потенціалу, багата історія, культурно-обрядовий сектор створюють передумови для такої інноваційної форми туристичної діяльності як у сільський (зелений) туризм.

Сільський (зелений) туризм визнано окремим видом туризму, розвиток якого є пріоритетним напрямом державної політики у статтях 4 та 6 Закону України «Про туризм», № 324 від 15. 09. 1995 р. У законодавстві України сільський (зелений туризм) розглядається як одна із послуг, що може надаватися в рамках господарської діяльності особистих селянських господарств.

На нашу думку, сільський (зелений) туризм є спеціалізованим видом економічної, соціальної та культурної діяльності, до якої можна віднести елементи організованого та неорганізованого відпочинку з метою їх ознайомлення з місцевістю, особливостями території, природою, культурою, способом життя населення його цінностями тощо. Разом з тим, зважаючи на концептуальні визначення терміну «сільський (зелений) туризм», можна сказати, що особливістю даного виду діяльності є перебування відпочиваючого (туриста) в екологічно чистому середовищі, що знаходиться на певній територіальній відстані від урбанізованого середовища з можливістю безпосередньої участі у сільськогосподарських процесах, пов'язаних з

обробітком землі, доглядом за тваринами, збором лісних ягід тощо. Сільський (зелений) туризм сприяє залученню міських жителів до традицій і побуту сільських жителів, дозволяє міським жителям відпочити від активного міського життя, змінити ритм життя більш розслаблений і долучитися до природи.

Основними передумовами розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні є: наявність великої кількості сільських приватних садиб (в українських селах нараховується 6,3 млн. житлових будинків, майже 10% з яких можуть використовуватися для прийому туристів); у сільській місцевості велика частка незайнятого або частково зайнятого працездатного населення (лише близько 10% працездатного населення працює в агровиробничій сфері за трудовими угодами); наявність готової до реалізації сільгосппродукції, 2/3 якої виробляється у приватних особистих селянських господарствах (Новикова, 2016). У кризових періодах 2020-2021 рр. сільський (зелений) туризм в Україні зазнав незначних показників розвитку, оскільки ковідні обмеження змусили українську галузь туризму переорієнтуватися на розвиток інноваційних форм туристичної діяльності, якою і є сільський (зелений) туризм.

«2020 рік в Україні був проголошений Роком розвитку туризму в регіонах і на сільських територіях. Цей напрямок ще до пандемії вважали одним із перспективних у розвитку внутрішнього туризму. Вже зараз є десятки маршрутів, які підтримують даний напрямок. Наприклад: Соляна дорога; Дорога вина і смаку Української Бессарабії; Дорога вина і смаку Херсонщини. Але надати точну статистику щодо розвитку сільського туризму загалом в Україні складно. Багато господарств працюють без реєстрації. За офіційними даними: у Запорізькій області агротуризм представляють понад 30 садиб у селах; на Миколаївщині функціонують понад 70 садиб; на Херсонщині до послуг туристів десятки садиб сільського зеленого туризму та майже сотня туристичних маршрутів; в Одеській області сільський туризм розвинений менше завдяки вищому рівні готельно-відпочинкового туризму; Донецька

область, яка традиційно вважається індустріальним регіоном, останнім часом активно змінює це уявлення» (Пиняк, 2021).

Сільський (зелений) туризм розвивається на ресурсній основі сільського господарства та передбачає застосування потенціалу сільських територій, а також формування, просування та реалізацію комплексного продукту сільського (зеленого) туризму. Цей напрямок може стати важливим чинником економічного, культурного та соціального розвитку територій України.

Ключовою ресурсною складовою сільського (зеленого) туризму є територія сільської місцевості з усіма об'єктами туристичної інфраструктури. Реалізація туристичного бізнесу на сільських територіях є соціально значущим видом підприємницької діяльності, що сприяє сталому розвитку сільських територій: розвитку інфраструктури, поліпшення якості життя, збільшення доходів місцевого населення, створення робочих місць, підтримки та збереження традицій та культури, збереження екології (Кожухівська та ін., 2023).

На основі аналізу сільського (зеленого) туризму, як виду економічної діяльності, варто виокремити його вагому роль у вирішенні соціально-економічних проблем на певній території (Рис. 1).

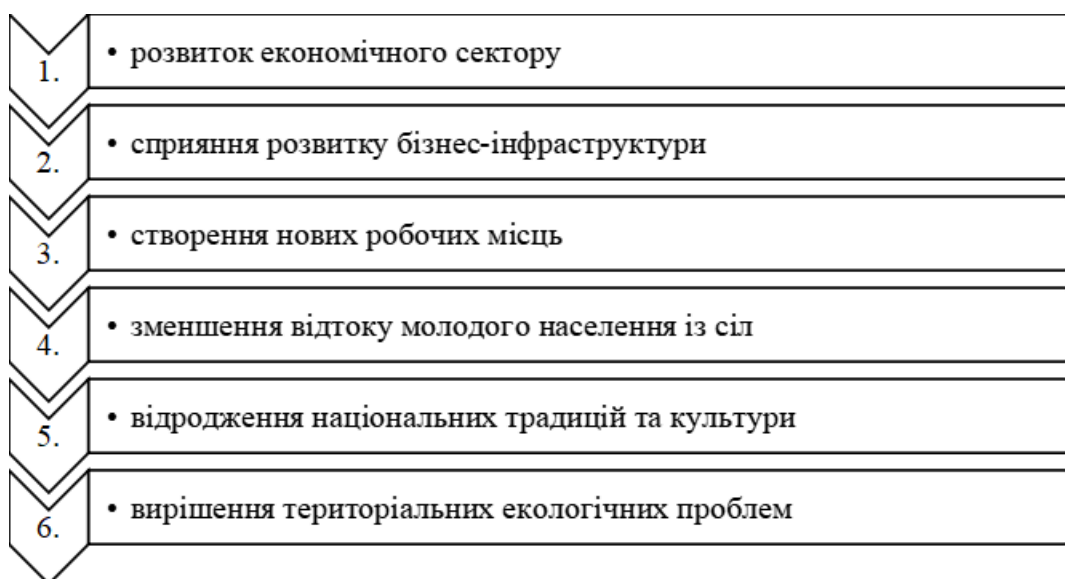
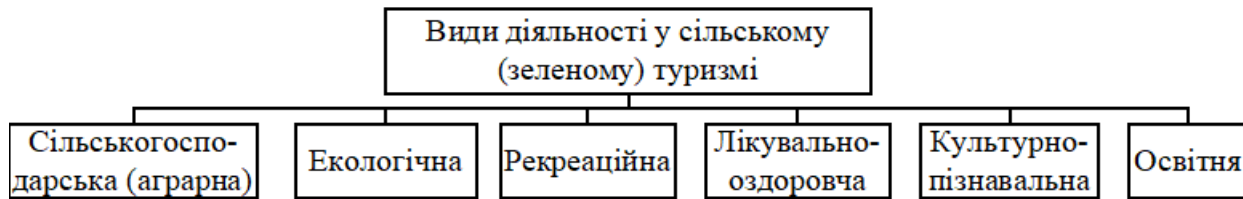

Рис. 1. Роль сільського (зеленого) туризму у територіальному розвитку*

*Джерело: складено автором на основі проведеного дослідження

Разом з тим, варто зазначити, що сільський (зелений) туризм має високий економічний потенціал у багатьох регіонах України, але наразі він недостатньо розвинений, і багато сільськогосподарських ресурсів, включаючи кліматичні, природні та культурні, застосовуються не повністю.

На Рис. 2 подано види діяльності у сільському (зеленому) туризмі.

*Рис. 2. Види діяльності у сільському (зеленому) туризмі**

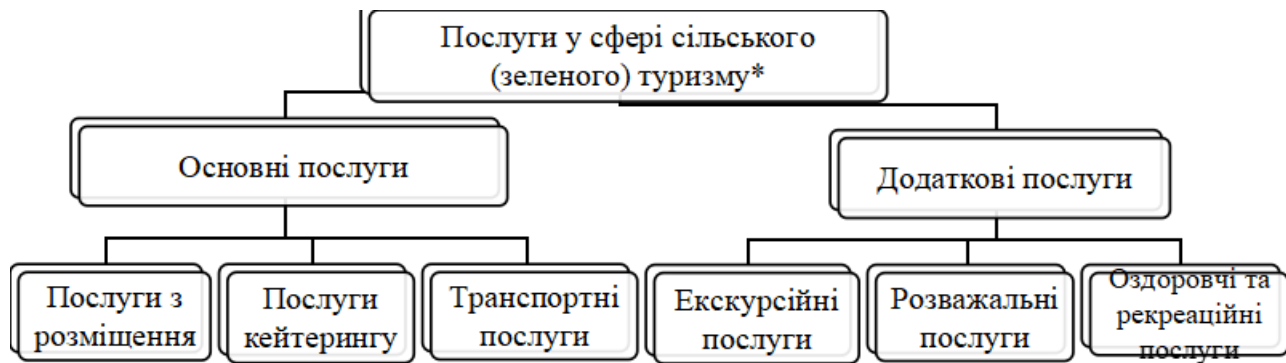
**Джерело: складено автором на основі проведеного дослідження*

Метою розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні, як і будь-якого іншого виду економічної діяльності, є отримання прибутку. Якщо розглядати розвиток сільського (зеленого) туризму крізь призму соціально-економічного значення, то варто зазначити, що його розвиток сприяє створенню конкурентоспроможного середовища проживання на певній території і одержання прибутку від цього сектора за повного застосування існуючих ресурсів сільських територій, їх збереження та відтворенні.

Визначення факторів, які позитивно чи негативно впливають на розвиток сільського (зеленого) туризму та оптимальне використання в економічній діяльності ресурсної бази території, є основою для створення продукту (чи послуги) у сфері сільського (зеленого) туризму.

Вважаємо, що під терміном «продукт (чи послуга) сільського (зеленого) туризму» слід мати на увазі комплекс послуг, які надають підприємства туристично-екскурсійного комплексу, залежно від туристичної поїздки. Варто

зазначити, що послуги у сфері сільського (зеленого) туризму формуються та надаються комплексно (Рис. 3).

*Рис. 3. Схема комплексної систематизації послуг у сфері сільського (зеленого) туризму**

**Джерело: складено автором на основі проведеного дослідження*

Комплекс послуг у сфері сільського (зеленого) туризму умовно можна розділити на основні і додаткові послуги. До основних варто віднести послуги з розміщення (на фермах, у гостьових будинках, місцевих садибах, у готелях, в історичних будівлях (замках), туристичних центрах); послуги кейтерингу (послуги місцевих їдалень, кафе, самообслуговування; транспортні послуги (наземний повітряний та водний транспорт). Додаткова система послуг складають екскурсійні послуги (організація екскурсій місцевими визначними пам'ятками, садибами, фермерськими господарствами, в екологічно чисті місця); оздоровчі та рекреаційні послуги (місцеві сільські пляжі, заповідники, національні парки, спортивні майданчики та спортивні зали); розважальні послуги (спортивні розваги, тематичні парки та клуби за інтересами, збирання ягід, грибів).

На основі проведеного дослідження можемо визначити перешкоди, що стримують розвиток сільського (зеленого) туризму у територіальному аспекті:

- недостатній рівень державної підтримки та необхідність активної участі місцевої влади у розвитку інфраструктури сільського туризму;
- недостатній рівень розвитку законодавчої та нормативно-правової бази, що регулює діяльності з даного напрямку;
- відсутність сприятливих умов для інтеграції, зокрема кластерної та мережевої взаємодії;
- віддаленість сільських від розвинених центрів
- низька якість послуг та рівень розвитку транспортної інфраструктури;
- низька якість локальних систем управління;
- відсутність проектного досвіду реалізації послуг сільського (зеленого) туризму;
- низький рівень інвестиційної привабливості для приватного капіталу.

Різноманіття природного та сільськогосподарського потенціалу регіонів, наявність культурних та історичних пам'яток світового значення та диверсифіковане бізнес-середовище сприяє розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні. У свою чергу, розвиток сільського (зеленого) туризму та заняття підприємницькою діяльністю в даній галузі позитивно впливає на соціально-економічний розвиток сільських територій. Але, наразі необхідною є реалізація системного підходу до розвитку сільського (зеленого) туризму на основі кластерних та мережевих механізмів регулювання, прозорість умов отримання фінансово-інвестиційної підтримки з боку держави та підтримки бізнес-ініціатив, що мають комерційний чи соціальний ефект.

Література:

1. Duha, V. O. (2021). Istoriia zarodzhennia ta rozvytku silskoho turyzmu. [The history of the origin and development of rural tourism]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 165, 64-69.
2. Kozhukhivska, R. B., Sakovska, O. M., Lementovska V. A. (2023). Silskyi (zelenyi) turyzm yak innovatsiina forma pidpriemnytskoi diialnosti na Cherkashchyni: marketynhovyi aspekt [Rural (green) tourism as an innovative form of business activity in Cherkasy region: marketing aspect]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Ser.: «Ekonomichni nauky» – International scientific*

journal «Internauka». Ser.: «Economic Sciences», 1 (69), 115-122 <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-1>.

3. Mashika, H. V., Pryhara, O. V. (2021). Analiz ta otsinka zelenoho turyzmu yak elementu pidpriemstva v Zakarpatskii oblasti [Analysis and assessment of green tourism as an element of the enterprise in Zakarpattia region]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 34. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-71> (accessed October 06, 2024).

4. Movchan, I. S., Kharchenko, V. O. (2018). Stan ta perspektyvy rozvytku silskoho (zelenoho) turyzmu v Ukraini [State and prospects of the development of rural (green) tourism in Ukraine]. *Stalyi rozvytok turyzmu na zasadakh partnerstva: osvita, nauka, praktyka: I Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Lviv, October-November 30nd-01rd, 2018). Lviv: LTEU. (in Ukrainian).

5. Novykova, V. I. Silskyi (zelenyi) turyzm: mozhlyvosti rozvytku v Ukraini, poshyrennia na Cherkashchyni [Rural (green) tourism: opportunities for development in Ukraine, distribution in Cherkasy region]. *Rekreatsiini resursy ta posluhy hostynnosti v rehionakh Ukrainy: I Vseukr. int.-konf.* (Cherkasy, May 17, 2016). Cherkasy: Yu. A. Chabanenko. (in Ukrainian).

6. Paliukh, V. V., Hrabar, N. S., Poroka, S. V. (2021). Derzhavne rehuliuвання zelenoho turyzmu v Ukraini: monohrafiia [State regulation of green tourism in Ukraine: monograph]. Kh.: NUTsZU. (in Ukrainian)

7. Plotnikova, M. F., Yakobchuk, V. P., Khodakivskyi, Ye. I., Voitenko, A. B., Kolesnikova, M. S. (2022). Derzhavna polityka realizatsii turystychnoho potentsialu Ukrainy [State policy of realization of tourism potential of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 3, 102-112.

8. Pyniak, L. Yak pandemiia COVID-19 vplynula na turystychnu haluz uzberezhzhia. Doslidzhuemo tsyfry [How the COVID-19 pandemic has affected the coastal tourism industry. We study the numbers]. *O, More.Sity*. Available at: <https://omore.city/articles/173500/yak-pandemiya-covid-19-vplynula-na-turistichnu-galuz-uzberezhzhya-doslidzhuyemo-cifri> (accessed October 06, 2024)

9. *Zakon Ukrainy «Pro turyzm»* [Law of Ukraine «On Tourism»]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed October 06, 2024).

10. Zhybak. M. M., Khrystenko. H. M. (2021), Silskyi zelenyi turyzm yak innovatsiina forma pidpriemnytstva [Rural green tourism as an innovative form of entrepreneurship]. *Ahrosvit – Agroworld*, 3, 3-8.